

O IMPORTANTĂ CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA MODULUI DE PRODUCȚIE TRIBUTAL

MIRON CONSTANTINESCU, *Modul de producție tributală și orînduirea tributală*, Probleme economice, anul XXV, 11 (noiembrie), 1972, p. 28—44.

DE

P. DIACONU

În acest articol prof. univ. Miron Constantinescu abordează o problemă de o excepțională importanță pentru sociologi, specialiști în economie politică, dar mai ales pentru istorici. Chestiunea este dezbătută de pe poziția exegezei tuturor textelor de referință din opera lui K. Marx și a cercetării unei serii întregi de lucrări de specialitate.

După o trecere în revistă a concluziilor ce se degajă din textele în cauză, autorul operează o definire a componentelor sistemului orînduirii tributare. Acesta presupune două categorii de comunități omenești: una dominantă, iar cealaltă dominată. Între prima și a doua există o relație de exploatare — necesară din punct de vedere istoric.

În afară de *funcția exploatare*, clasa dominantă are o *funcție organizatorică* a producției și repartiției; în plus, ea are și o *funcție militară*. Aceasta înseamnă că în sistemul orînduirii tributare există o *continuitate* dar și o *discontinuitate* a vechilor raporturi comunitare. Continuitatea se manifestă în apariția „puterii centrale” care organizează mai departe procesul de producție al comunității, iar discontinuitatea se manifestă în exploatarea comunității de către „noile forțe care strică vechile raporturi comunitare, dar în același timp ascund asuprirea și dominația inerente modului de producție tributală”.

Prof. univ. Miron Constantinescu atrage luarea aminte că în sistemul tributual este exploatat nu individul, ci comunitatea de oameni din care face parte acesta. În consecință, tributul reprezintă o contribuție a întregii comunități.

Se înțelege de la sine că necesitatea reglementării anumitor probleme legate de producție a dus la crearea unei forțe „situate deasupra comunității” care poate evolua pînă spre apariția statului. Ce-i drept funcționarea modului de producție tributual „nu are nevoie obligatoriu de stat”.

Relația de tribut apare pe diferite căi : prima cale se identifică cu evoluția interioară a unei comunități de trib sau a unei uniuni tribale. În acest caz, plusprodusul este prelevat de o anumită categorie de oameni formată din preoți, războinici, conducători militari ; a doua cale este legată de asuprirea unor triburi de către alte triburi venite din regiunile învecinate, ceea ce a dus la obligativitatea ca triburile „cucerite” să plătească un tribut. Acesta era de mai multe feluri : în natură, în bani, în muncă și sub forma unor corvezi militare ; a treia cale se referă la o conviețuire de o durată relativă, bazată pe relații cîteodată pașnice, cîteodată războinice a unor triburi ocupînd aceleași spații geografice dar fiecare „rezervîndu-și un anumit teritoriu”. Tributul este stabilit în baza unei înțelegeri. Într-o anumită fază istorică acest tribut se transformă în *schimburi reciproce de mărfuri*.

Plecînd de aici autorul conchide că modul de producție tributual este nu numai un *mod de exploatare și de jaf fiscal, ci și de producție și de schimb*.

În continuare se arată că modul de producție tributual a fost propriu unei întinse zone cuprinzînd Asia, America Centrală și de Sud, Africa și chiar o bună parte a Europei.

Contradicția fundamentală în orînduirea tributuală este contradicția dintre comunitățile rurale aservite și clasa dominantă exploataoare. În afară de aceasta există și contradicții nefundamentale, manifestate în rîndurile clasei dominante, constituite — după cum s-a amintit mai sus — din militari, preoți, percepatori etc.

Referindu-se la istoria regiunilor noastre, autorul propune examinarea chestiunii „dacă societatea dacică... n-a evoluat după moartea lui Burebista spre o orînduire imperială (sau regală) întemeiată pe comunități rurale, deci de tipul orînduirii tributale”.

După opinia d-sale, relațiile dintre străromâni și slavi, în secolele VI—IX, s-au dezvoltat tot pe făgașul modului de producție și de schimb tributual.

Prof. Miron Constantinescu susține cu învedereată dreptate că cercetarea relațiilor dintre populația autohtonă și populațiile turcomane vechi (pecenegi, uzi, cumani), de la sfîrșitul mileniului I și începutul mileniului al II-lea poate duce la rezolvarea unor importante probleme privind „structura socială și formarea claselor dominante”.

Oricum ar fi, trebuie să se țină seama de faptul că numele primei familii domnitoare a Țării Românești (evident, aici ne referim la Basarabi) cum și numele multor inși din aristocrația timpului era de origine comună.

Reținem în chip deosebit această parte a articolului pentru că ea ne invită la unele reflecții privind natura relațiilor dintre populația românească și cea turcomană.

Se știe că turcomanii au sosit în teritoriile noastre în calitate de cuceritori. Drept urmare, populația autohtonă s-a văzut pusă în situația de a le plăti tribut.

Noi nu dispunem de izvoare directe referitoare la mecanismul percepției acestui tribut și nici la natura și volumul lui. Cronicile sînt zgîrcite în această privință, dar existența „tributului” este impusă ca o realitate, de noua interpretare atît a datelor literare și lingvistice cît și a datelor arheologice și numismatice.

Tributul „încasat” de turcomani era de trei feluri: a) în bani, b) în natură și c) în muncă.

a) Este știut că turcomanii erau foarte sensibili la „darurile” în bani. Una din cronicile bizantine și anume aceea a lui Skylitzes-Cedren ni-i înfățișează pe pecenegi ca mari iubitori de aur. Desigur, banii și aurul pecenegilor, uzilor și cumenilor nu erau însușiți numai prin jaf; cea mai mare parte a rezultat din prelevarea unui tribut plătit de localnici. Se știe că moneda curentă era *hyperperul* (perperul) bătut la Constantinopol, iar într-o bună parte a secolului al XIII-lea, la Niceea¹, în Asia Mică. Poate că tocmai datorită acestei împrejurări au circulat acum la Dunărea de Jos mai mulți perperi de aur decât în alte vremuri, fapt ilustrat — extrem de sugestiv — de o hartă, recent publicată². Astfel prezentându-se lucrurile nu este exclus ca cuvântul *părpăr* (perper) derivat din *hyperperul* bizantin să fi pătruns în limba română începând chiar din aceste vremuri.

b) Tributul în natură cuprindea mai multe produse. Desigur, din lista lui nu puteau lipsi grânele atât de necesare întreținerii unei populații nomade, străină ocupației agriculturii.

Turcomanii — ca crescătorii de vite — nu se vor fi dat în lături de la perceperea unor „dări” în cornute mari și mici. Se știe că sarea este nelipsită din hrana vitelor. Și, întrucît în prima etapă a sălășluirii lor pe teritoriul de la nordul Dunării, turcomanii ocupă stepele (Bărăganul³, Burnasul etc.) regiuni în care nu se găsesc saline, noi credem că sarea va fi fost procurată sub formă de tribut de la populația care locuia regiunile colinare (cum ar fi Vrancea sau nordul Prahovei).

Nu există nici o dovadă sigură că băștinașii dădeau turcomanilor miere, ceară și pește, dar faptul nu trebuie exclus dacă se ține seama de împrejurarea că satele de pe malul Borcei ofereau în secolele al XIV-lea și al XVI-lea, mănăstirilor din Țara Românească — de care erau dependente —, tocmai aceste mărfuri⁴. Și fiindcă satele de pe malul Borcei au fost întemiate cu mult înainte de secolul al XIV-lea⁵, poate prin secolul al XII-lea, sau al XIII-lea, cînd Cîmpia Dunării era controlată de cumani, devine limpede că ele dădeau „stăpînitorilor” ca tribut și aceste mărfuri.

Ținînd seama, pe de o parte, de predilecția populațiilor de stepă, originare din Asia Centrală, pentru șoimii dresați întru cele ale vînătoarei, iar pe de altă parte, de împrejurarea că în secolul al XVI-lea Țara Moldovei plătea turcilor, între altele, un tribut anual de 24 de șoimi⁶, nimic nu ne împiedică să credem că o asemenea „dare” va fi fost plătită și cumenilor. Spre această presupunere ne duc nu numai considerentele de mai sus, ci și faptul că cuvintele *zăgan* și *sorliță* — semnificînd vultur, șoim — sînt, după cît se pare, de origine cumană⁷. Plecînd de la observația că „șoim”

¹ Octavian Iliescu, RESEE, 7, 1969, 1, p. 109—118.

² *Ibidem*, p. 119.

³ Numele Bărăganului nu vine, după cît se pare, dintr-un anume cuvînt cumanic, ci dintr-unul tătarăsc.

⁴ Panait I. Panait, Pontica, 4, Constanța, 1971, p. 379—385.

⁵ *Ibidem*, *passim*.

⁶ C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, partea II-a, ed. 3, București, 1940, p. 563, vorbește bazîndu-se pe un document din anul 1531 despre asprii de șoim. Tot aici pomeniște despre una din îndatoririle plăieșilor de a prinde șoimii destinați Porții.

⁷ B. P. Hasdeu, *Cuvențe den bătrâni*, I, p. 371.

vine de la maghiarul sólyom⁸, se ridică întrebarea dacă nu cumva și acest cuvânt s-a impus în limba română în chipul în care s-a impus cuvintele *zđgan* și *sorliđ*.

c) Al treilea fel de tribut (angaraua⁹ în muncă) s-a materializat în obligația populației locale de a participa la construirea unor cetăți sau a altui gen de fortificații. În trecut vom aminti că numele de *Galati*, purtat de multe localități din țara noastră — înseamnă cetate, și e de origine cumăna¹⁰. În alte împrejurări populația locală „i-a ajutat” pe turcomani chiar cu contingente de trupe. Astfel în anul 1199, atunci cînd cumanii se îndreptau spre sud de Dunăre pentru a-i sprijini pe „asănești” ei erau însoțiți de o ceată de valahi de la nord de Dunăre¹¹.

În funcție de tezele expuse în articolul pe care l-am prezentat mai sus va trebui să se acorde de acum încolo o atenție mai mare relațiilor dintre populația autohtonă și tătari. Se știe doar că tătarii au ajuns la definirea unui aparat de percepere a tributului, extraordinar de bine pus la punct. Dealtfel, unele expresii din limba română legate de terminologia impozitelor sînt de origine tătarască.

În aceeași ordine de idei, poate că nu e lipsit de interes să amintim recenta descoperire, în Dobrogea, a unor monede de bronz, avînd pe revers o tamga, iar pe avers o cruce¹². După toate probabilitățile, monedele în cauză atestă un condominiu tătaro-bizantin asupra Dobrogei, cîndva în prima jumătate a veacului al XIV-lea.

La capătul articolului său autorul reliefează o serie de concluzii de o deosebită importanță, dintre care vom sublinia numai cîteva :

a) Denumirea de mod de producție și de schimb tributul trebuie introdusă în tipologia modurilor de producție. Această încheiere — adăugăm noi — trebuie luată în seamă de toți istoricii români și aplicată la realitățile trecutului nostru îndepărtat, cu atît mai mult cu cît termenul de „prefeudal” este anacronic și lipsit de sens ; b) „Nu este obligatoriu ca toate popoarele din toate părțile lumii să treacă prin toate modurile de producție” ; c) „în anumite condiții s-a produs o transformare a tributului în rentă feudală, fără a trece uneori prin sclavagism” ; d) „orînduirea tributală reprezintă o continuitate și o discontinuitate față de comunitățile străvechi”.

Încheind prezentarea articolului prof. Miron Constantinescu, subliniem încă o dată că el constituie o contribuție serioasă la dezvoltarea teoriei marxiste privind tipul modurilor de producție și sistemul orînduirilor sociale.

Articolul conține numeroase puncte de vedere originale și sugestii dintre cele mai interesante. Nu ne îndoim că ele vor sluji la deslușirea unor noi căi în cercetarea relațiilor dintre populația autohtonă și neamurile în migrație.

⁸ Vezi dicționarul limbii române, București, 1958 (sub voce).

⁹ B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I (ediție îngrijită de Andrei Rusu), 1970, p. 230—233, susține că acest cuvînt a intrat în limba română cu mult înainte de epoca fanariotă. La origine *angaraua* înseamnă „orice fel de dări, în bani, în natură sau în muncă”.

¹⁰ Al. Philippidi, *Originea românilor*, 2, p. 374. Vezi în această privință și considerațiile noastre din Dacia, 5, 1961, p. 501, nota 44.

¹¹ Niketas Choniates, *Historia*, Bonn, 1835, p. 519.

¹² Octavian Iliescu, Peuce, 2, Tulcea, 1970, p. 263 și p. 264, fig. 2/1—3.

Unele dintre tezele consemnate în acest articol vor oferi posibilitatea unei mai eficiente cercetări chiar a problemei formării poporului român. În acest sens merită a fi reliefată opinia autorului potrivit căreia existența unui mod de producție tributual la noi în țară, în secolele IV—XIII, presupune în chip necesar continuitatea populației băștinașe, pentru că altfel nu se poate explica nici venirea și nici existența aci a unor neamuri în migrație. Acestea din urmă trăiau din prelevarea unui tribut în natură, bani, sau corvezi în muncă, tribut care nu putea fi oferit decât de o populație locală sedentară.

